

מאבק מחריף בין איראן לארצות הברית על תנאי המשא והמתן העתידי

סימה שיין ואלדד שביט

ההסלמה שחלה באחרונה בעימות בין ארצות הברית לאיראן ממחישה את נחישותם של שני הצדדים לא לוותר על עמדותיהם, מתוך הבנה כי תהיה לכך השלכה על יכולת המיקוח שלהם במשא ומתן עתידי ביניהם. בצד הפגנות הכוח ההדדיות מתקיימים מאמצי תיווך, בעת הנוכחית בהובלת נשיא צרפת, בניסיון לגבש את תנאיו ומאפייניו של הדו-שיח. בהסתכלות קדימה, שני התרחישים המובילים היו ונותרו: (1) עימות מתמשך בפרמטרים הנוכחיים בין הצדדים; (2) חזרה למשא ומתן. גם אם הצדדים אינם מעוניינים בעימות צבאי רחב יותר, הדינמיקה הנוכחית יכולה להוביל אותם לכך. ההיערכות הישראלית צריכה להיות לשני התרחישים: הראשון, ואולי המסוכן יותר מבחינתה: איראן ממשיכה לצבור אורניום, ואולי אף מגדילה את רמת ההעשרה. התוצאה היא קיצור משמעותי בלוח הזמנים ל"פריצה" אפשרית ליכולת גרעינית צבאית. והשני, פתיחת משא ומתן. במקרה זה, נשאלת השאלה האם האינטרס הישראלי הוא לסיכום עסקה רחבה או הסכם בנושא הגרעין בלבד. בכל תרחיש, על ישראל לקחת בחשבון פערים אפשריים בין האינטרסים שלה לבין אלה של ארצות הברית, ובעיקר את להיטותו של הנשיא טראמפ להישג פוליטי בדמות הסכם חדש עם איראן.

ההחרפה שחלה לאחרונה בעימות בין איראן לבין גורמים בזירה הבינלאומית ובראשם ארצות הברית הנה פועל יוצא של החלטת איראן להפגין את נחישותה להגיב למדיניות מקסימום הלחצים המופעלת עליה. בפועל, הממשל האמריקאי ואיראן נוקטים מהלכים מקבילים במישור הכוחני כמו גם במישור הדיפלומטי, שלכאורה סותרים אלה את אלה. אבל, צעדים בשני הערוצים נועדו למעשה לגייס קלפי מיקוח לקראת השלבים הבאים בהתמודדות.

ארצות הברית ממשיכה להגביר את הלחצים: בוטלו כל הפטורים על רכישת נפט מאיראן ועל פי דיווחים אחרונים ייצא הנפט האיראני אכן ירד לפחות מ-500 אלף חביות ליום – היקף, חמור מבחינת סף ההכנסות הנמוך שהמשק האיראני יכול לספוג; בוטלו גם פטורים בתחום הגרעין, שהיו חלק מהסכם הגרעין, לגבי היכולת של איראן לייצא אורניום מועשר ומים כבדים; הוטלו סנקציות על מנהיג איראן, עלי ח'אמנהאי והקרנות מרובות הכספים שלו. במקביל, **איראן** נסוגה הדרגתית ממחויבויותיה על פי ההסכם: בשלב ראשון נצבר אורניום מועשר מעבר ל-300 ק"ג המותרים; רמת העשרה הועלתה לכ-4.5 אחוזים, מעל למותר בהסכם, ואיראן מאיימת שבעוד פחות מחודשיים היא תאמץ צעדים נוספים, בכללם האפשרות כי ההעשרה תעלה לכ-20 אחוזים.

בד בבד, הצדדים מצויים זה כמה שבועות בחיכוך גובר באזור המפרץ. לאחר מספר תקיפות נגד מכליות במפרץ שאיראן הייתה מעורבת בהן, הפלת מטוס ביון אמריקאי ושיגור רקטות על מרחבים בהם ערוכים כוחות אמריקאים בעיראק, ארצות הברית הפעילה מתקפת סייבר על איראן שנוזקה לא ברורים, תגברה את נוכחותה הימית במפרץ, מגדילה את מצבת הכוחות במדינות האזור ומקדמת גיבוש קואליציה בינלאומית להגנה על נתיבי השייט במפרץ. ביממות

האחרונות ולאחר מעצרה בגיברלטר של מכלית איראנית שהובילה נפט לסוריה, עצרה איראן במצרי הורמוז מכלית בריטית כתגמול ברור עליו הכריז המנהיג, ח'אמנהאי. זאת, לצד מעצרים באיראן של אזרחים נושאי דרכון כפול – בריטי וצרפתי.

על רקע המתיחות נמשכים מאמצי התיווך בעידודו הפעיל של נשיא ארצות הברית, דונלד טראמפ; שני העדכניים שביניהם הם זה של נשיא צרפת, עמנואל מקרון, ושל הסנאטור הרפובליקני, ראנד פול, שטראמפ עצמו אישר שהסכים לפגישה בינו לבין שר החוץ האיראני, מוחמד זריף, שהגיע לניו יורק למפגשים באו"ם. הנשיא מקרון, שקיים לאחרונה מספר שיחות עם הנשיא טראמפ, כולל אחת פנים מול פנים במפגש ה-G20 באוסקה וכן שיחות טלפון ממושכות עם נשיא איראן, חסן רוחאני, שיגר לטהראן את יועצו המדיני בניסיון לבחון אפשרות לפתיחת משא ומתן בין ארצות הברית לאיראן. נמסר כי הנשיא מקרון בוחן אפשרות לעסקה של "הקפאה תמורת הקפאה", שתכלול, בין היתר ייצוא נפט איראני בסדר גודל של כמיליון חביות ליום בתמורה לחזרת איראן מהצעדים בתחום הגרעין החורגים מההסכם. לצד מאמציו הישירים של הנשיא מקרון נמשך המאמץ האירופאי למנוע קריסה מלאה של הסכם הגרעין והסלמה במפרץ, שעלולה להתדרדר לעימות צבאי. בהודעה שפרסמה המועצה לקשרי חוץ של האיחוד האירופאי היא נמנעה מלהגדיר את צעדיה של איראן בתחום הגרעין כהפרה מהותית של ההסכם והדגישה את חשיבות המשך שימורו של ההסכם.

בשלב הנוכחי מסתמן כי הן בארצות הברית והן באיראן מתקיים ויכוח לגבי המדיניות שיש לנקוט בחודשים הבאים:

- הנשיא טראמפ מציב מטרה מצומצמת ועיקרה שכנוע איראן לבוא למשא ומתן ללא תנאים מוקדמים, תוך שהוא חוזר ומבהיר שאינו רוצה בהחלפת משטר באיראן ואף מוכן לעזור למשטר הקיים לשפר את הכלכלה ואת מצב האזרחים במדינה - אם רק יסכימו להסכם חדש, שיבטיח שלאיראן לא יהיה נשק גרעיני. במקביל, טראמפ אינו מסתיר את רתיעתו מהיגררות לעימותים צבאיים. בשונה מהנשיא טראמפ, מזכיר המדינה, מייק פומפאו, פרסם 12 נקודות המפרטות דרישות מאיראן בשורת סוגיות - טק"ק, מדיניות אזורית וסיוע לבעלי בריתה באזור, וזכויות אדם. ואילו היועץ לביטחון לאומי, ג'ון בולטון, סבור שרק הפלת המשטר הנוכחי בטהראן תשים קץ למדיניותה השלילית של איראן. בכל מקרה, לא נראה כי לממשל האמריקאי תוכנית אלטרנטיבית מול נחישות איראנית להמשיך להתמודד עם הסנקציות הכלכליות תוך המשך כרסום בתנאי הסכם הגרעין.

- באיראן מתקיים ויכוח בין שתי עמדות מרכזיות: האחת, שכנראה מיוצגת על ידי הנשיא רוחאני, גורסת שהמשך בידוד ארצות הברית, וקבלת תמיכתן של החברות השותפות האחרות להסכם הגרעין ובראשן האירופאיות, משרתת היטב את איראן עד שיתבהר מיהו הנשיא שישב בבית הלבן בינואר 2021. העמדה הנגדית, של המחנה השמרני-קיצוני, זה שמלכתחילה ראה בהסכם הגרעין טעות, לוחצת על מדיניות לעומתית שתכלול התקדמות בתחום הגרעין לצד צעדים שיבהירו לארצות הברית ולעולם כולו את מחיר ההסלמה על מחירי הנפט, כמו גם את ההשלכות על מדינות האזור האחרות, שיהפכו לחלק מעימות אזורי כולל - אם יתפתח. המנהיג, ח'אמנהאי, קרוב יותר בעמדותיו למחנה

השמרני. הוא מלכתחילה היה מסויג מההסכם, אף שנתן לו את ברכתו, ועמדו הפומבית גרסה שאין לסמוך על ארצות הברית, שאינה אמינה. המדיניות שנבחרה ומיושמת הולכת בכיוון של הסלמה הדרגתית וזהירה, הן בתחום הגרעין והן בתחום האזורי, בדגש על אזור המפרץ. אולם, המשטר האיראני מבהיר בדבריו ובהתנהגותו כי לצד הבעת נכונות פומבית לדיאלוג עם ארצות הברית, בתנאי שתסיר את הסנקציות ותחזור להסכם והרשאה לזריף להיפגש עם ראנד פול - כל מהלך נגד איראן יענה בתגובה. זאת ועוד, איראן רואה בהמשך עמידתה מול הסנקציות האמריקאיות מדיניות נכונה מול הרצון העז של טראמפ למשא ומתן, ואף דרך לצבירת קלפי מיקוח כאשר יגיעו למשא ומתן.

בהסתכלות קדימה, שני התרחישים המובילים היו ונותרו: האחד, עימות ממושך בין הצדדים בפרמטרים הנוכחיים, של סנקציות אמריקאיות מכבידות ומנגד צעדים איראניים מתריסים, תוך אימוץ "כלכלת התנגדות" שעליה הכריז המנהיג האיראני. השני, חזרה למשא ומתן שהפורמט שלו יכול להיות בילטרלי, אמריקאי-איראני, או במסגרת החברות בהסכם הגרעין או מסגרת אחרת וחדשה, שלא תהיה דומה לזו שהוביל הנשיא ברק אובמה, שאותו רואה טראמפ כמי שחתם על "ההסכם הגרוע ביותר בתולדות ארצות הברית".

אולם, לצדם של התרחישים המרכזיים, יכולים הצדדים להגיע לעימותים אלימים מקומיים או רחבים יותר בעיקר באזור המפרץ. הגם ששני הצדדים אינם מעוניינים בעימות צבאי, הדינמיקה ביניהם, הפרובוקציות האפשריות ובעיקר מיסקולקולציה מצדה של איראן, שכרגע מזהה חוסר עניין ברור מצד הנשיא טראמפ במהלכים צבאיים - עלולה לנקוט "צעד אחד יותר מדי". עימות כזה, שצפוי להתמקד בעיקר במפרץ, גם יכול להיות מבוא או תוצאה של כל התפתחות בדינמיקה בין הצדדים.

ישראל מצדה צריכה להתכונן לקראת שני תרחישים אלה. הראשון, ואולי המסוכן יותר מבחינתה, הוא המשך והחרפה במצב הקיים, שמשמעותו שהסנקציות לא מביאות את הצדדים למשא ומתן ואיראן ממשיכה לצבור אורניום, ואולי אף מגדילה את היקף ורמת ההעשרה. התוצאה היא קיצור משמעותי של לוח הזמנים ל"פריצה" אפשרית לפצצה גרעינית, בהתאם להחלטה איראנית. ולגבי התרחיש השני, פתיחת משא ומתן, השאלה היא האם האינטרס הישראלי הוא לגיבוש עסקה רחבה - Grand Deal - או רק לניסוח הסכם בסוגיית הגרעין? יש לקחת בחשבון כי עסקה רחבה טומנת בחובה שני סיכונים לישראל - לוח זמנים מתמשך ומשא ומתן שיכלול המרות - Trade Offs - בין סוגיות שונות, לאו דווקא בהתאם לאינטרס הישראלי. בכל תרחיש על ישראל לקחת בחשבון פערים אפשריים בין האינטרסים שלה לבין אלה של ארצות הברית. הנחת המוצא צריכה להיות כי גם כיום, אין זהות בין ישראל לבין ארצות הברית בכל הקשור לקווים האדומים מול איראן.